

DIE NAAM „DOPPER”

IN die „Tydskrif vir Volkskunde en Volkstaal”¹ het dr. S. J. du Toit op onderhoudende wyse op 'n keer oor 'n moontlike verklaring van die bekende Afrikaanse woorde, „Dop, Dopper en Gatjiesponner” geskrywe. Hy behandel die bekende hipoteses dat „dopper” afgelei kan wees van „*dop*” (die kommetjie-vorm-haarstyl), „*domper*” (demper van nuwe lig), „*dorper*” of ook „*doper*”. Tussen „*doper*” en „*dopper*” vind hy iets gemeenskaplik met verwysing na die *godsdienstige* houding van die Nederlandse anabaptiste (Mennoniete). Hyself noem nog die moontlikheid dat „*dopper*” onder slawe-invloed afgelei kon wees van die Portugese woord „*dobre*”, wat *valsaard* beteken. Tog vra hy: „Sal die oorsprong van die woord *dopper*... maar altyd in die duister moet bly... waar Hofmeyr, Cachet en ander dit 'n klein honderd jaar gelede gevind het”.

Du Toit wil die oorsprong van die woord hoofsaaklik uit die godsdienstige inhoud wat dit veral ná 1859 verkry het, verklaar. As die ontstaanfaktor dan ook hoofsaaklik godsdienstig was, moet die „*domper*”- of „*doper*”-teorie seker voorrang kry.

'n Mens moet eerstens probeer vasstel wanneer en hoe die woord „*dopper*” vir die eerste maal gebruik is, veral uit geskrewe dokumente. In de Vriend van de O.R.C. van 29-5-1852 noem 'n sekere Roozema A. H. Potgieter 'n „*dopper*” wat nie kan lees of skryf nie en sukkel om sy hemp in sy broek te hou. Hier lê die inhoud heeltemaal op kultuurvlak en dui konserwatisme aan. Die verwysing na die hemp sinspeel op die destydse kort „*baadjie*” wat by die klapbroek gedra is. Potgieter en latere kerklike „*doppers*” soos die Rustenburgers en mense langs die Krokodilrivier het 'n affiniteit vir mekaar gehad — ook in hulle politieke opvattinge gedurende die wording van Transvaal. Potgieter was as „*konserwatief*” in die Boland gebrandmerk. 'n Kerklike „*dopper*” was hy en sy naaste afstammeling in Schoemansdal egter nie.

Du Toit haal *Elpis* 1859 aan, waar dr. S. Hofmeyr van Colesberg sê dat die oorsprong van die woord „*ligt in het duister*”. Hy noem ook die belangrike getuienis van eerw. W. Shaw² wat die Doppers teen 1835 as 'n talryke, welgestelde en invloedryke groep koloniste aan die Noordoostelike grens van die Kaapkolonie geken het. Die vraag is o.i. egter of Shaw nie by die publikasie van sy boek 'n naam van later datum tot 1835 kon reflekteer nie.

Belangrik is ook die bewering van prof. J. Murray, die eerste predikant van Burgersdorp, dat die gebruik ontstaan het in die dae toe Burgersdorp aangelê is (d.w.s. ongeveer 1846).³ Toe was die kerkstryd in die Ring van Graaff Reinet in volle gang. Anders as Shaw, pleit hierdie getuienis sterker vir 'n godsdienstige inhoud in die woord „*dopper*”.

Ons wil nou egter verwys na 'n beskrywing van 'n sekere Zwerfgraag oor „*De Doppers in Zuid-Afrika*”, wat reeds in 1857 verskyn het.⁴ Hy gee aan die leserspubliek 'n beskrywing van Colesberg se bevolking. Hy sê dat die mense gewoonlik „*spottenderwijze*,

als waren zij slechts een mengsel van zonderlijke kleingeestigheid en eigenzinnigheid" bespreek word. Na sy ondersoek ter plaatse, getuig hy van die teenoorgestelde.

Hieruit kan ons aflei dat Zwerfgraag skryf aan mense wat die naam „Dopper” dikwels gebruik het, maar tog nie die mense oor wie hulle praat eerstehands geken het nie. Daarom sê hy dat hulle „spottenderwize” oor die mense gepraat het. Dit is dan logies om af te lei dat daar omstreeks 1857 in die huidige Westelike Provinsie dikwels en „spottenderwize” na die „Doppers” verwys is. Dit verklaar dan Zwerfgraag se motief om die mense (doppers) daar te gaan bekend stel in „Het Volksblad”. Die getuienis pleit dus baie sterk dat die benaming „dopper” destyds veral in die Westelike Provinsie gebruik is. In daardie dele het na die Engelse oornam van die Kaap ’n toenemende behepthed met „verligting” gegroei — ’n drang „to be with it” en om weg te kom van die „Dutch” identiteit.

In die beskrywing van 1857 sê Zwerfgraag dat die Doppers hulle onderskei deur „een verschil van kleding en door hunne eigenaardige godsdienstige gevoelens”. In die kleding vind hy egter „iets zeer onschuldigs” wat ooreenkom met die „Oud-Hollandse of Gelderse boeren die men nu nog in Nederland zien kan”. Dat hy in 1857 (nog twee jaar voor die GKSA) na hulle godsdienis verwys, is verstaanbaar uit die kerkstryd sedert 1841 oor „nuwighede” soos die Evangeliese Gesange, die kanselruil met die Anglikaanse biskop, die aandrang op afsonderlike gemeentes vir die gekerstende gekleurdes — alles stof wat in die hofsak van ds. T. Reid teen Colesbergers en in die sendingbeleid van die NGK op die Sinode van 1857 destyds in die Boland groot nuuswaarde gehad het. Dat hy egter ook na hulle *uiterlike* verwys as ’n algemene kenmerk, toon net so sterk dat die Doppers *op grond van ’n sekere konserwatief-Nederlandse kultuurmotief as ’n groep onderskei is* binne die Koloniale bevolking en binne die Kaapse Kerk, op ’n tydstip toe daar hoegenaamd nie aan ’n kerklike afskeiding gedink is nie. Daarby skryf hy op ’n tydstip wanneer die Engelse kultuur en verengelsing begin vaste voet in die eertydse Hollandse kolonie kry.

Die godsdienstige en uiterlike kenmerke van „a peculiar race of Dutch people” val ook mev. ds. Andrew Murray in 1856 op. Sy sê dan: „The only people I dont like are the Doppers. They are really such a dirty obstinate race... many of them very religious but prejudiced and ignorant to a degree...”.⁵ Ds. Murray se godsdienstige teerhartigheid in ag geneem, maak dit merkwaardig dat sy vrou die Doppers wat vir haar „Kwakers” is, baie godsdienstig noem. Hulle godsdienstigheid sou seker nie haar rede gewees het waarom sy nie van hulle gehou het nie!! Ons moet haar afkeer verklaar uit haar siening van „a peculiar race of Dutch people” wat deur haar kolonialistiese bril baie lyk soos nie-blankes vir sommige blanke rassiste vandag lyk. Hulle uiterlike kenmerke beskryf sy meer volledig en daarvan hou sy nie. Tegelykertyd sê sy dat nie al die doppers „very religious” is nie. Die godsdienstige is dus nie vir haar ’n bepaalde kenmerk van ’n „dopper” nie. Die latere kerklike doppers was dus eerder ’n groep binne die

meer algemene Doppergroep.

Dit staaf die gevolgtrekking van dr. O'Kulius dat die naam Dopper reeds voor die Groot Trek gebruik was om die mense „wat toe al reeds meer noordelik gewoon het” aan te dui.⁶ So skryf die magistraat van Middelburg offisieel in 1860 dat die mense in die omgewing hulleself „doppers” genoem het.⁷ I. H. van der Walt, ouderling van die N.G. gemeente Colesberg, beskou hom selfs nog ná die afskeiding van die Gereformeerdes nog as 'n „dopper”.⁸ 'n Mens kan dus ook nie sê dat die N.G.-lidmate van daardie dele die gereformeerdes die naam „dopper” as 'n skeldnaam wou gee nie. Hier maak 'n N.G. ouderling self aanspraak op die naam. Die bedoeling om met die naam te skel moet ons dus ook weer verder weg in die Boland en omgewing soek.

Die naam „Dopper” moes veral buitekant die Noord-oostelike distrikte van die Kaapkolonie sy eintlike inhoud ontvang het. Die term „Boland” teenoor die „Onderveld” (wat topografies baie hoër as „boland” bo seespieël lê), weerspieël 'n geestelike klimaat van die Westelike Provinsie. Daaruit is neerhalend op 'n groep koloniste, wat uiterlik konserwatief, anders, oumodies, agterlik of onbeskaafd sou voorgekom het, neergekyk in 'n tyd toe onder druk van die Engelse kolonialisme in die „boland” 'n identiteitskrisis hom begin afspeel het.

Ek meen dus dat kulturele en *uiterlike kenmerke* die vernaamste faktor was om die naam „dopper” toe te pas op die bewoners van die geïsoleerde noordoostelike dele van die Kaapkolonie. Die *godsdienstige faktor*, wat wel verband hou met hulle nasionale en kulturele konserwatisme, wat na „a peculiar race of Dutch people” gelyk het, het na 1841, toe die kerkstryd in alle erns begin het, die versamelnaam meer algemeen en noodsaaklik in die „Boland” in omloop laat kom.

Wanneer ons vra *wie* die naam destyds graag sou wou gebruik, kon dit een van die volgende partye gewees het: die liberale party⁹ binne die N.G. Kerk, die ortodokse party in die N.G. Kerk of die Engelse owerhede, amptenary en koloniste. Eersgenoemdes het baie min direkte verband met die doppers gehad. Dit was nog voor die stryd in die N.G. Gemeente Hanover met ds. Burgers. Daarom lyk die „doper”- of „domper”-teorie onwaarskynlik. As die ortodokse party graag die mense wou tipeer, moes „dopper” omtrent „hardkop” beteken het. Dit hou verband met die woorde „vooroordeel en stijfhoofdigheid”, wat die Herderlike Brief van die Ring van Graaff Reinert teen die anti-gesange mense in 1841 gebruik. Dit lyk egter tog ook nog onwaarskynlik, omdat die Ring gehoop het dat die moeilikhede gou sou oorwaai en N.G. mense in Colesberg hulleself „doppers” na 1860 genoem het (vgl. verwysings 7 en 8).

Op historiese gronde wil ek nog 'n nuwe teorie aanvoer: *Ek meen dat die Engelse owerhede en Engels-georiënteerde bevolking verantwoordelik vir die naam „dopper” kon gewees het.*

Reeds gedurende die 18e eeu het die pionier-voorgeslagte van die latere „doppers” hulleself as „buitenleeden” binne die distrik Stellenbosch onderskei.¹⁰ Tussen 1790—1847 en veral na 1830 is

hierdie „buitenleeden” losgemaak van Stellenbosch en het hulle hulle eie dorpies (Graaff Reinet, Cradock, Middelburg, Colesberg, Burgersdorp) verkry. Vanself het die naam „buitenleeden” toe nie meer gepas nie. As ons nou die naam „dorper” (plattelander)¹¹ as ’n sinoniem vir „buitenleeden” stel waar nie verwys is na mense rondom die dorpies van herkoms in teenstelling met die mense rondom Kaapstad, kan ons die getuienis verstaan dat die mense hulleself „doppers” kon noem. As mens die beskrywing byvoorbeeld van Anne Barnard omstreeks 1800 lees, is dit opmerklik dat sy as iemand uit die Kaapse Engelse amptenary gedurig die groep „villagers” van die Kaapse burgery onderskei. „Villager” kan immers ’n vertaling van „dorper” wees en omgekeerd.

’n Mens vra eerstens dan: Waarom is die bewoners van die N.O. Kaapkolonie „dorper” genoem, en nie ook die grensboere van Swellendam, Uitenhage en Somerset-Oos nie? Die antwoord lê o.i. in die kloof wat gegaap het tussen twee flanke van die veeboertrek gedurende die 18e eeu, geskei deur die Swartberge. Die Doppers het behoort tot die Stellenbosch-pioniers, noord van die Swartberge en die grensboere tot die Swellendam-pioniers, besuide die Swartberge.¹² Daardeur het hulle ’n groepsidentiteit selfs teenoor hulle mede-burgers ontwikkel. Anders as die grensboere, was hulle ook as ’n groep lojaal aan die Britse owerheid tydens die Groot Trek. Nogtans het hulle baie sorg aan die Britse owerheid, veral na 1830 gegee, omdat hulle gedurig die Oranjerivier oorgesteek het op soek na tydelike weiveld.¹³

In die lig hiervan is dit verstaanbaar dat die Engelse amptenare in die omgangstaal met ’n versamelwoord na hulle kon verwys het. Wanneer hulle met transporttogte dan tog in die Kaap gekom het, was hulle uiterlike kenmerke, soos kleredrag (en haarstyl?), uiters opvallend. Die groepsidentiteit maak die behoefte aan ’n tipering vanselfsprekend. Gestel nou dat hulle by die Engelse besitname van die Kaap in 1806 hulleself as „dorpers” (plattelanders vir „villagers”) aangedui het, hoe sou die Engelse amptenare en diegene wat algaande graag Engels wou praat, die woord „dorper” uitspreek? Waar die Engelse die *r* nie uitspreek nie, kan dié groep teen 1830 gewoon geraak het dat hulle aan die Kaap as „doppers” bekend gestaan het, omdat hulle plattelanders was.¹⁴ Allerlei assosiasies met Hollandse of Vlaamse woorde soos „dorper”, „domper” en selfs „doper” mag net die inburgering versnel het.

Hulle was egter eenaardige plattelanders met eenaardige konserwatiewe uiterlike kenmerke. Die Engelse en Kapenaars wou graag „liberaal” wees. Die gevolg was dat hulle die naam met die bysmakie van „takhaar” of „backvelder” gebruik het. Daarom het mev. Murray hulle in 1856 met soveel vooroordeel bekryk. Toe die kerkstryd ook hulle godsdienstige konserwatisme openbaar het, wat die stedeling en Kapenaar vanweë sy ander golflengte nie begryp het nie, is hulle eenaardigheid geaksentueer en het dit nuuswaarde gekry. Sodoende het die naam na 1841 almeer ’n godsdienstige betekenis verkry, sodat dit in 1859•verder sou vereng om oor te

gaan op die lidmate van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika.¹⁵
 B. Spoelstra.

-
- 1 Jaargang XV, 3-7-1959.
 - 2 Story of my Mission in South Africa (1860).
 - 3 The Cape Monthly Magazine 1877.
 - 4 Het Volksblad 10-9-1857.
 - 5 Joyce Murray: Young Mrs Murray goes to Bloemfontein 1856—60, pp. 49 vv.
 - 6 „Doppers”, p. 12. Vgl. ook J. L. Cachet: Gedenkboek Geref. Kerk in Z.A. (1909), p. 10.
 - 7 C.O., 6002, p. JJ, 25.
 - 8 The Colesberg Advertiser, 1-4-1861 (drukfout vir 1862). I. H. van der Walt sê daar is „nog vele aan ons kerk behoren, en waar jy aan die naam komt is my onbekend”.
 - 9 Vgl. T. N. Hanekom: Die Liberale Rigting in die Kaapse Kerk.
 - 10 Vgl. Mossop: The Lives of the early Krugers, p. 228.
 - 11 B. R. Kruger: Die Ontstaan van die Geref. Kerk 1859, p. 68.
 - 12 Vgl. A. J. H. van der Walt: Die Ausdehnung der Kolonie am Kap der Guten Hoffnung.
 - 13 Vgl. P. J. van der Merwe: Die Noordwaartse Beweging van die Boere voor die Groot Trek.
 - 14 Dit het my opgeval in dokumente, maar veral ook in die omgangstaal tot vandag, hoe graag Engelssprekendes die naam „*dopper*” gebruik. Self het ek ondervind dat die Afrikaanse Kerkverdeling vir Engelse Grieks is totdat jy sê die Gereformeerde Kerk is die „Dopper”-kerk. Dan verstaan hulle onmiddellik.
 - 15 Vgl. B. Spoelstra: Die Doppers in Suid-Afrika 1760—1899, p. 16 e.v.